

УДК 330.322:658.114.5

СИСТЕМА ІНДИКАТОРІВ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Александрова О.Ю., асистент (УкрДАЗТ)

У статті розкриті теоретико-методологічні основи дослідження економічної безпеки, визначено сутність і структуру категорії, систему індикаторів її оцінки. На основі системи регіональних критеріїв і показників економічної безпеки визначено її кількісні параметри.

Ключові слова: економічна безпека, регіональний вимір, індикатор, соціально-економічний розвиток, ефективність, організаційно-економічний механізм, стратегія.

Постановка проблеми. Україна, як незалежна держава, існує у взаємопов'язаному та взаємозалежному світі, де все яскравіше проявляється фактор глобалізації, інтеграції господарської діяльності, економічної та соціальної політики. Спостерігається жорстоке суперництво національних економік, наднаціональних структур і транснаціональних організацій у відстоюванні власних інтересів. Можливість зменшення впливу подібних явищ повинна забезпечувати політика гарантування економічної безпеки держави, яка формується під впливом регіональних складових. Аналіз соціально-економічної ситуації в країні показує, що причини загроз економічній безпеці мають яскраво виражений регіональний характер, тому дослідження саме територіального аспекту економічної безпеки та формування системи її індикаторів (критеріїв і показників) дозволяє визначити ключові фактори забезпечення економічної безпеки держави в цілому.

Аналіз досліджень та публікацій. Процеси гарантування економічної безпеки постійно перебувають у центрі уваги науковців. Але в більшості випадків вони досліджують лише окремі питання проблеми, пов'язані, насамперед, із формуванням базових засад забезпечення економічної безпеки, визначенням системи економічних інтересів і пріоритетів розвитку, формуванням окремих заходів стосовно управління безпекою. Серед українських та російських науковців, праці яких присвячені зазначеним питанням, слід назвати таких дослідників, як Л.П. Гончаренко [1], Л.І. Абалкін [4], С.Ю. Глазьев [3], А.І. Сухоруков [6], О.А. Полушкин [7], В.М. Геєць, М.О.Кизим, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк [2] та інші.

Не дивлячись на значне число публікацій із зазначених проблем, низка питань у сфері систематизації індикаторів оцінки економічної безпеки, залишаються недостатньо опрацьованими та дискусійними, що і викликало необхідність подальшого дослідження зазначених проблем, особливо актуальних для нового етапу розвитку ринкових відносин в Україні.

Мета дослідження. Дослідити теоретико-

методологічні та прикладні підходи до гарантування економічної безпеки держави в регіональному вимірі та шляхи підвищення її рівня.

Досягнення мети реалізується через розв'язання наступних задач:

- з'ясувати роль і значення економічної безпеки в структурі національної безпеки держави;
- розкрити сутність економічної безпеки і визначити її структуру;
- визначити систему індикаторів оцінки економічної безпеки.

Основні результати дослідження.

Важливою складовою частиною досліджень економічної безпеки є визначення системи її індикаторів (критеріїв і показників), які повинні регулювати та визначати процес проведення економічних перетворень. Набір індикаторів являє собою взаємопов'язану систему показників, кожний з яких характеризує певний аспект економічної сфери. Дані індикатори повинні враховуватися при формуванні стратегії економічного розвитку, засад проведення структурних перетворень в господарській сфері.

Важливість та необхідність розробок питань формування системи індикаторів економічної безпеки пояснюється потребою держави в конкретних показниках-орієнтирах економічного розвитку, подальшому обґрунтуванні доцільності проведення окремих напрямів економічних реформ (виходячи з показників економічної безпеки) та формуванні на основі отриманих даних регіональної картини економічної безпеки держави.

Показником називають найбільш загальне поняття для всіх видів кількісної інформації. Кожний показник має свої характерні особливості. Так, *індикатором* є найбільш загальний показник, на основі якого можливо встановити зміни в стані економічної системи. Так, наприклад, показники ринкової влади і частки найбільших підприємств в галузі являються індикаторами монополізації.

Коефіцієнт – числовий множник при буквеному виразі, це відомий множник при тій чи іншій ступені невідомого або постійний множник при змінній величині.

Всі коефіцієнти економічної безпеки є результатом взаємовпливу показників-стимуляторів та показників-дестимуляторів. Саме від особливостей взаємодії цих складових елементів під час проведення розрахунків залежить формування рівня економічної безпеки.

Під *показниками-стимуляторами* необхідно розуміти ті показники, які здійснюють стимулюючий (позитивний) вплив на коефіцієнт економічної безпеки. За характером своєї дії вони сприяють підвищенню рівня безпеки. В динамічному вимірі, при швидкому зростанні показники-стимулятори спричиняють формування високих коефіцієнтів економічної безпеки. Такими показниками, наприклад, є інвестиції в основний капітал, фінансування інноваційної діяльності, кількість зайнятого населення.

Показники-дестимулятори, на відміну від попередніх величин, сприяють зниженню рівня економічної безпеки. В цьому проявляється їх занижуючий (дестимулюючий) вплив на коефіцієнт економічної безпеки. При швидких темпах зростання ці показники сприяють формуванню низьких коефіцієнтів безпеки. Показниками-дестимуляторами є дебіторська і кредиторська заборгованість, знос основних засобів, заборгованість із заробітної плати.

При проведенні досліджень важлива роль належить пороговим (граничним) значенням показників економічної безпеки.

Порогові значення визначають як граничні величини (критерії), недотримання яких перешкоджає нормальному розвитку різних елементів відтворення, призводить до формування негативних та руйнівних тенденцій в економічній безпеці. Зазначені величини виступають важливим інструментом системного аналізу, прогнозування та соціально-економічного планування. Теорія економічної безпеки держави та регіонів має практичне значення лише в тому випадку, коли до її складу входить система характеристик, які дають уявлення про критичний (межовий) стан досліджуваного явища. Наближення показників до граничних величин свідчить про зростання загроз економічній безпеці, а їх перевищення – про входження в зону нестабільності і соціальних конфліктів, іншими словами, про реальний підрив безпеки.

Необхідно підкреслити, що найвища ступінь безпеки досягається при умові, що весь комплекс показників знаходиться в діапазоні припустимих меж своїх порогових значень, а порогові значення одного показника досягаються не в збиток іншим. Наприклад, зниження темпу економічного зростання до певного рівня не повинно призводити до підвищення безробіття вище припустимої межі, а зниження рентабельності – до повного заморожування капіталовкладень і падіння виробництва.

Крім цих значень, важливу роль відіграє показник *розмаху варіації*, який визначає ступінь регіональної диференціації того чи іншого індикатору економічної безпеки.

Окремі автори [4,6] пропонують при визначенні показників безпеки враховувати вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на дотримання їх прийняттого рівня. До зовнішніх належать геополітичні і зовнішньоекономічні процеси, які здійснюють вплив на функціонування державної і регіональної економік. Дія цих процесів може проявлятися через посилення інвестиційного та фінансового пресингу на окремі регіони, ступеню належності до світо господарських зв'язків. Особливо відчутні такі процеси в прикордонних регіонах, які в географічному відношенні мають найбільшу приналежність до іноземних ринків товарів, капіталу та послуг.

Внутрішні фактори, в свою чергу, поділяються на такі, які пов'язані із закономірностями циклічного розвитку економічної системи та позаекономічні, які мають вплив на трансформування державних структур. Масштаби та вплив цих факторів такий, що вони при певних умовах можуть мати негативні наслідки на макроекономічному рівні та становити реальну загрозу економічній безпеці як в загальнодержавному, так і в регіональному вимірі.

Розробники Концепції економічної безпеки України (Інститут економічного прогнозування НАН України, керівник проекту В.М.Геєць) висунули пропозицію диференціювати індикатори за окремими об'єктами економічної безпеки. Пропонується диференціація індикаторів за наступними об'єктами: фінансовий стан суб'єктів господарювання, збалансованість макроекономічних пропорцій, грошово-кредитна система, технологічний рівень виробництва, структура та рівень виробництва, виробнича інфраструктура, матеріальні ресурси, зайнятість та ринок праці, взаємовідносини між працедавцями та найманими працівниками, ринкова інфраструктура, інституційні перетворення, зовнішня торгівля, зовнішні інвестиції, розвиток науки і техніки. Об'єкт структури та рівня виробництва включає такі індикатори, як валовий внутрішній продукт, питома вага переробних галузей економіки у валовому випуску товарів та послуг, структура використання виробничих потужностей, рівень монополізації економіки. Кожний об'єкт включає від 2 індикаторів (зайнятість та ринок праці) до 11 (збалансованість макроекономічних пропорцій). Даний принцип дає можливість з великою точністю провести аналіз як економічної безпеки держави, так і економічної безпеки регіонів.

Індикатори економічної безпеки регіонів повинні мати ряд відмінних якостей, суть яких зводиться до наступного. На регіональному рівні,

поряд з традиційно використовуваними показниками для оцінки економічної безпеки держави, можуть бути використані такі показники, як питома вага регіону у ВВП країни, рівень доходів населення, рівень продовольчої безпеки, рівень зміни заробітної плати, забезпеченість населення житлом, кількість біженців і емігрантів, стан платіжного балансу регіону, сальдо експорту та імпорту. Такі показники дозволяють своєчасно реагувати на загрози і вживати заходи стосовно їх попередження.

Окрім того, визначено ряд вимог, які повинні бути враховані при проведенні формування набору показників економічної безпеки регіонів держави. По-перше, доцільним вважається поділ всіх показників на дві групи. Показники-критерії чітко зорієнтовані на оцінку рівня економічної безпеки, а аналітико-інформаційні доповнюють загальну картину. По-друге, необхідно виключити показники, які не піддаються розрахункам або за якими порогові значення економічної безпеки визначити неможливо. По-третє, розрахунок показників, що розглядаються ізольовано один від одного, не дозволяє визначити їх порогові значення. Пріоритетним є використання системного підходу. По-четверте, порогові значення показників можливо визначити лише з врахуванням особливостей розвитку регіональної економіки. Актуальною є пропозиція щодо використання відносних величин, так як тільки для них можуть бути визначені порогові значення.

При формуванні системи індикаторів економічної безпеки важливо врахувати можливість застосування регіональних характеристик цих економічних показників і критеріїв. Навіть поверхневий огляд окремих економічних показників (валової доданої вартості, інвестицій) виявляє значні відмінності в розрізі областей України.

Одним з найважливіших завдань є формування кожного коефіцієнту з множини показників первинної інформації, якою виступають статистичні звіти державних управлінських структур, органів виконавчої влади. Всі відібрані показники повинні бути однорідними за своєю природою – мати однаковий зміст позитивних значень стану економічної системи. Збільшення (максимізація) значення кожного показника повинна мати додатковий напрям, хоча конкретні величини показників корегуються обмеженістю загальних для показників-складових ресурсів системи. В загальному плані це обумовлює можливість ідентифікування параметрів системи економічної безпеки, де діють зворотні зв'язки всередині системи показників. Така можливість ідентифікування принципово необхідна для забезпечення числової адекватності (відповідності) між реальним станом економічної безпеки та її

числовим виразом.

Згідно методики проведення розрахунків коефіцієнтів економічної безпеки, важливим завданням є формування оптимального вихідного набору показників для коефіцієнту економічної безпеки як по кількості, так і по їх змістовній відповідності до характеру коефіцієнта, який необхідно отримати.

Висновки. Категорія економічної безпеки є багатоскладовим поняттям, тому її необхідно розглядати в якості окремих складових елементів, поєднання яких формує її загальний рівень. Відповідно, до її складу належать такі компоненти (блоки), як фінансова, інвестиційна, інноваційна і соціальна безпека. Таким чином, запропонована методика формування індикаторів оцінки економічної безпеки дає можливість доцільно формувати систему індикаторів, поєднання яких має змогу провести комплексний аналіз економічної безпеки України за її територіальною і галузевою складовими, дослідити кількісні параметри і тенденції дотримання економічної безпеки в регіональному вимірі за конкретний період часу і на основі показників визначити рівні її дотримання.

Оптимальним є використання декількох груп показників, що дозволяє визначити якісні і кількісні особливості процесу гарантування безпеки.

При проведенні аналізу економічної безпеки доцільною є диференціація індикаторів на блоки, кожний з яких характеризується окремим набором показників. Ця система індикаторів повинна надавати можливість дооцінки кількісних параметрів і тенденцій економічної безпеки. Від стану безпеки кожного з блоків залежить дотримання економічної безпеки в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гончаренко Л.П., Куценко Е.С. Управление безопасностью: Учеб.пособие.- М.:КНОРУС, 2005.-272с.
2. Моделирование экономической безопасности: держава, регион, предприятие: Монография / В.М. Гесць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк. Х., 2006.-240с.
3. Глазьев С.Ю. О концепции макроэкономической политики в свете обеспечения экономической безопасности страны (14.11.2007)//old/glazev.ru.
4. Абалкин Л.И. Экономическая безопасность: угрозы и их отражение // Вопросы экономики.-2004.-№12.-С.5-9.
5. Кириленко В.І. Інвестиційна складова економічної безпеки: Монографія.-К.:КНЕУ,2005.-232с.
6. Сухоруков А.І., Ладюк О.Д. Фінансова безпека держави: Навч.посібник.-К.:Центр

навчальної літератури, 2007.-192с.

7. Полушкин

О.А.

Управление

безопасностью предприятий в условиях рыночной экономики// Закон и право.-2005.-№10.-С.46-50.

Аннотация. В статье раскрыты теоретико-методологические основы исследования экономической безопасности, определена сущность и структура категории, система индикаторов ее оценки. На основе системы региональных критериев и показателей экономической безопасности определены ее количественные параметры.

Ключевые слова: экономическая безопасность, региональное измерение, риск, индикатор, социально-экономическое развитие, эффективность, организационно-экономический механизм, стратегия.

Summary. The thesis is devoted to the scientific and methodological decision of problem of formulation peculiarity economic safety's guarantying of Ukraine in regional aspect. The scientific ground of optimization economic safety's management are design. This work describes the bases of research economic safety, define the structure of this category, system of its indicators. Regional features of social and economical development are determined. Various between social and economical development of regions in their safety are shown.

Keywords: economic safety, regional aspect, risk, indicator, social and economical development, efficiency, organizing-economic mechanism, strategy.

*Рецензент д.е.н., професор ХНУ ім. В.Каразіна Соболев В.М.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Якименко Н.В.*

УДК 35.073.52:656.2

ГАЛУЗЕВА ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ЯК СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАЛІЗНИЧНИМ ТРАНСПОРТОМ УКРАЇНИ

*Галуза С.Г., д.е.н., професор,
Чебанова Н.В., д.е.н., професор (УкрДАЗТ)*

В статті розглянуто призначення, зміст галузевої облікової політики, визначено шляхи підвищення її регуляторної ролі в системі управління економічною діяльністю підприємств залізничного транспорту.

Ключові слова: облікова політика, управління економічною діяльністю.

Постановка проблеми. Облікова політика, затверджена Міністерством транспорту та зв'язку України, є єдиним нормативним документом, який регулює виробничо-фінансову діяльність підприємств залізничного комплексу, де визначаються правила вимірювання, оцінки та реєстрації господарських операцій, та відображення їх результатів у фінансовій звітності [2].

Згідно принципів, які покладені в основу облікової політики [3], підприємства використовують лише ті методи обліку, які з максимальною точністю зможуть дати оцінку відповідної статті у фінансовій звітності.

В облікову політику підприємства не включаються одноваріантні (імперативні) принципи, методи та процедури тому, що вони повинні виконуватися підприємством в обов'язковому порядку, оскільки це передбачено чинним законодавством.

Проведений аналіз діючої облікової політики підприємств залізничного транспорту, як елементу системи нормативного регулювання економічної діяльності, свідчить про розбіжність окремих позицій вимогам П(С)БО, різні підходи, відсутність механізму реалізації методів та контрольних процедур з основних принципів, і тому потребує удосконалення.